

- господарстві: Закон України від 15 травня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 32. — Ст. 453.
12. Земельний кодекс України: Наук.-практ. комент. / В. І. Андрушечев, Г. І. Балюк, А. П. Гетьман та ін.; За заг. ред. В. І. Семчика. — К.: Ін Юрс, 2003.
13. Проблеми ефективного функціонування ЛПК в умовах нових форм власності та господарювання: Кол. монографія: У 2 т. — К., 2001. — Т. 1.
14. Аграрне право України: Підручник / За ред. О. О. Погрібного. — К.: Істина, 2004.

УДК 349.6(477)

О. В. Глотова

НОВА РЕДАКЦІЯ ЛІСОВОГО КОДЕКСУ ТА ПОНОВЛЕННЯ ЛІСОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Ліси є невід'ємною і складовою частиною природи. З погляду господарського використання ліси, насамперед, є джерелом деревини й іншої технічної сировини, харчових і кормових продуктів, а також місцем перебування корисних тварин і рослин. Ліси впливають на клімат, атмосферу, ріки й інші водні об'єкти, зменшують різкість коливань температури і вологості, охороняють ґрунт від вітрової і водної ерозії і т.д. Таким чином, від правильного використання лісів значною мірою залежить не тільки успішний розвиток народного господарства, але й стан навколишнього природного середовища.

Ліси України є її національним багатством і за своїм призначенням та місцерозташуванням виконують переважно водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні, інші функції та є джерелом для задоволення потреб суспільства в лісових ресурсах. Усі ліси на території України незалежно від того, на землях яких категорій за основним цільовим призначенням вони зростають, та незалежно від права власності на них становлять лісовий фонд України і перебувають під охороною держави. До лісового фонду України належать лісові ділянки, в тому числі захисні насадження лінійного типу, площею не менше 0,1 га.

До лісового фонду не належать зелені насадження в межах населених пунктів (парки, сади, сквери, бульвари тощо), які не віднесені в установленому порядку до лісів, а також окремі дерева і групи дерев, чагарники на сільськогосподарських угіддях, присадибних, дачних і садових ділянках. Їх правовий режим встановлюється Правилами утримання зелених насаджень у населених пунктах України [1]. Вони не належать до лісового фонду, тому що не відповідають поняттю о лісі, яке наведене у ст. 1 Лісового кодексу: «Ліс — тип природних комплексів, у якому поєднуються переважно деревна та чагарникова рослинність з відповідними ґрунтами, трав'яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними компонентами, що взаємопов'язані у своєму розвитку, впливають один на одного і на навколишнє природне середовище». У літературі зазначається, що лісовий фонд є поняттям значно ширшим від

поняття лісу [2, 284]. Тому як до лісового фонду належать лісові ділянки, не вкриті лісовою рослинністю, але надані для потреб лісового господарства.

Лісовий кодекс України закріплює нові визначення для лісового та земельного законодавства, а саме — визначення лісової ділянки та земельної лісової ділянки. Лісова ділянка — це ділянка лісового фонду України з визначеними межами, виділена для ведення лісового господарства та використання лісових ресурсів без вилучення її у землекористувача або власника землі.

Лісові ділянки можуть бути вкриті лісовою рослинністю, а також постійно або тимчасово не вкриті лісовою рослинністю (внаслідок неоднорідності лісових природних комплексів, лісогосподарської діяльності або стихійного лиха тощо). До неvkритих лісовою рослинністю лісових ділянок належать лісові ділянки, зайняті незімкнутими лісовими культурами, лісовими розсадниками і плантаціями, а також лісовими шляхами та просіками, лісовими протипожежними розривами, лісовими осушувальними канавами і дренажними системами.

Земельна лісова ділянка — це земельна ділянка лісового фонду України з визначеними межами, яка надається або вилучається у землекористувача чи власника земельної ділянки для ведення лісового господарства або інших суспільних потреб відповідно до земельного законодавства. Згідно із ст. 5 ЛК України, землі лісогосподарського призначення поділяються на лісові землі, на яких розташовані лісові ділянки, та нелісові землі, зайняті сільськогосподарськими угіддями, водами й болотами, спорудами, комунікаціями, малопродуктивними землями тощо, які надані в установленому порядку для користування та використовуються для потреб лісового господарства.

Співвідношення понять «ліс» і «землі лісогосподарського призначення» полягає в тому, що ст. 1 ЛК України включає в поняття лісу відповідні ґрунти як складову частину природного комплексу, яким є ліс. Попередня редакція ЛК в ст. 3 включала в поняття лісу землі, на яких ростуть ліси [3, 105]. Дискусія стосовно поняття категорії земель лісового фонду (тепер земель лісогосподарського призначення) виникла ще задовго до прийняття чинних сьогодні кодексів. Одна позиція зводилась до необхідності визнання земель лісового фонду і лісів єдиним об'єктом: суспільні відносини з приводу даного об'єкта у процесі ведення лісового господарства, користування лісом та його охорони цілком регулюються лісовим законодавством [4, 29–40], тобто землі лісового фонду розглядалися як складова державного лісового фонду.

Друга точка зору зводилась до необхідності визнання лісу і земель державного лісового фонду самостійними юридичними категоріями, а лісові і земельні відносини — як предмети відповідно лісового і земельного законодавства [5, 5–29]. Враховуючи чинне земельне та природноресурсове законодавство, друга точка зору на це питання є більш прийнятною. Земельне законодавство регулює відносини, пов'язані з визначенням порядку використання і охорони земель, тобто регулює земельні відносини. Предметом лісового законодавства виступають лісові відносини, тобто відносини з приводу експлуатації лісів, захисту їх від шкідників, пожеж і їх відновлення. Лісове законодавство повинно враховувати природні зв'язки, закріплювати норми, які допомогатимуть запобі-

ганню негативному впливу іншим природним ресурсам у процесі використання лісів.

Принципово новим є підхід чинного ЛК України щодо права власності на ліси. Потрібно відзначити, що на цей час існує одна первинна (власність народу України) та три похідні форми власності на ліси: державна, комунальна та приватна. На практиці, зважаючи на те, що від імені народу України його власністю розпоряджається держава, можна стверджувати, що фактично право власності народу України на ліси практично збігається з правом державної власності на ліси. Адже ліси, які знаходяться у приватній власності та власності мешканців територіальних громад, вже не можуть бути водночас у власності всіх громадян України, особливо це стосується лісів, які знаходяться у приватній власності. У ст. 8 ЛК України встановлено, що у державній власності знаходяться усі ліси, якщо вони не передані в комунальну або приватну власність. Ліси, що знаходяться в державній власності становлять найбільшу частину від їх загального обсягу. Відносно них діють всі положення стосовно можливості безкоштовного загального їх використання громадянами України.

Ліси, що переводяться у комунальну власність, стають об'єктом права власності окремих територіальних громад. Слід зазначити, що у даний час правовий режим лісів, що знаходяться у комунальній власності, майже не відрізняється від правового стану державних лісів, особливо щодо можливості їх загального використання. Право комунальної власності на ліси набувається при розмежуванні в установленому законом порядку [6] земель державної та комунальної власності, а також при передачі земельних ділянок з державної власності в комунальну з інших підстав, не заборонених законом.

Згідно зі ст. 10 ЛК України лісі можуть знаходитись у власності громадян України (Лісовий кодекс виключає осіб без громадянства та іноземців) і юридичних осіб України (юридичних осіб, які є резидентами України). Відносно юридичних осіб слід зауважити, що Лісовий кодекс не встановлює вимог до них, окрім необхідності мати юридичну адресу в межах території України. Лісовий кодекс у ст. 12 встановлює, що: громадяни та юридичні особи України можуть безоплатно або за плату набувати у власність у складі угідь селянських, фермерських та інших господарств замкнені земельні лісові ділянки загальною площею до 5 гектарів. Ця площа може бути збільшена в разі успадкування лісів згідно із законом.

Право приватної власності на ліси ЛК України пов'язує з придбанням громадянами чи юридичними особами земельних ділянок, на яких розташовані ліси, а саме з отриманням ними державного акта на право приватної власності на землю. Для іноземців, осіб без громадянства та іноземних юридичних осіб Лісовий кодекс встановлює вимогу по відчуженню отриманих ними у спадщину лісів протягом року.

Для ведення лісового господарства принципове значення має поділ лісів за категоріями. Поділ лісів за категоріями залежно від основних виконуваних ними функцій проводиться в порядку, який встановлений постановою Кабінету Міністрів України № 733 від 16 травня 2007 року [7]. Згідно з цим поряд-

ком всі ліси України поділяються на такі категорії: ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення (виконують особливі природоохоронні, естетичні, наукові функції тощо); рекреаційно-оздоровчі ліси (виконують переважно рекреаційні, санітарні, гігієнічні та оздоровчі функції); захисні ліси (виконують переважно водоохоронні, ґрунтозахисні та інші захисні функції); експлуатаційні ліси.

До лісів природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення належать лісові ділянки, що виконують природоохоронну, естетичну функцію, є об'єктами науково-дослідних робіт на довгочасну перспективу, сприяють забезпеченню охорони унікальних та інших особливо цінних природних комплексів та історико-культурних об'єктів, зокрема розташовані в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також в межах історико-культурних заповідників, меморіальних комплексів, місць, пов'язаних з важливими історичними подіями, охоронних зон пам'яток історії, археології, містобудування та архітектури, монументального мистецтва.

До лісів природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення належать також унікальні за породним складом, продуктивністю і генетичними властивостями лісові ділянки, на яких зростають реліктові, ендемічні види дерев, що мають велике наукове значення.

До рекреаційно-оздоровчих лісів належать лісові ділянки, що виконують рекреаційну, санітарно-гігієнічну та оздоровчу функцію, використовуються для туризму, зайняття спортом, санаторно-курортного лікування та відпочинку населення і розташовані у межах міст, селищ та інших населених пунктів; округів санітарної охорони лікувально-оздоровчих територій і курортів; поясів зон санітарної охорони водних об'єктів; у лісах зелених зон навколо населених пунктів (площа таких лісових ділянок визначається за встановленими законодавством нормативами); поза межами лісів зелених зон, що виділяються за встановленими нормативами.

До категорії захисних лісів належать лісові ділянки, що виконують функцію захисту навколишнього природного середовища та інженерних об'єктів від негативного впливу природних та антропогенних факторів, зокрема лісові насадження лінійного типу (полезахисні лісові смуги, державні захисні лісові смуги, лісові смуги уздовж забудованих територій населених пунктів); лісові ділянки (смуги лісів), розташовані у смугах відведення каналів, залізниць та автомобільних доріг; лісові ділянки (смуги лісів) у ярах, на легкорозвіюваних пісках, рекультивованих землях, кам'янистих розсипах, малопотужних кам'янистих ґрунтах, у високогірних зонах, на стрімких гірських схилах, у селенебезпечних басейнах та на схилах лавинонебезпечних басейнів (протиерозійні ліси), які виділяються за встановленими законодавством нормативами; лісові ділянки (смуги лісів), які прилягають до смуг відведення залізниць і виділяються з категорії експлуатаційних лісів на 500 метрів з кожного боку (у гірських районах ширина смуг лісів у разі потреби може бути збільшена з урахуванням результатів спеціальних обстежень до розмірів, що забезпечують захист залізниць і безпеку руху); лісові ділянки (смуги лісів), що прилягають до смуг відве-

дення автомобільних доріг державного значення і виділяються з категорії експлуатаційних лісів шириною 250 метрів з кожного боку дороги (для забезпечення захисту зазначених доріг і безпеки руху в гірських районах ширина смуг лісів у разі потреби може бути збільшена з урахуванням результатів спеціальних обстежень); лісові ділянки (смуги лісів) уздовж берегів річок, навколо озер, водоймищ та інших водних об'єктів, які виділяються з категорії експлуатаційних лісів за нормативами згідно з додатком 4 (ширина наявних смуг лісів, що перевищує нормативи, не підлягає перегляду); інші лісові ділянки (смуги лісів), які не мають зазначених вище ознак віднесення до категорії захисних лісів, розташовані на схилах балок і річкових долин з крутизною схилів до 25 градусів (байрачні ліси) та серед безлісної місцевості та мають площу до 100 гектарів.

До категорії *експлуатаційних лісів* належать лісові ділянки, що не зайняті лісами природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення, рекреаційно-оздоровчими та захисними лісами (категорії лісів з особливим режимом лісокористування). Експлуатаційні ліси призначені для задоволення потреб національної економіки у деревині.

Ліси, що зростають на одній території і відповідають умовам і ознакам віднесення до різних категорій, належать до тієї з них, для якої у визначеному законодавством порядку встановлений режим більш обмеженого лісокористування. Межі лісів, визначених для віднесення до однієї з категорій, проводяться уздовж природних меж, кварталних просік, ліній зв'язку і електромереж та інших чітко визначених на місцевості розмежувальних ліній — залізниць та автомобільних доріг, каналів, газопроводів та нафтопроводів, візирів, протипожежних розривів і вододільних ліній.

Право лісокористування в чинному лісовому законодавстві теж набуває нового значення і має певні особливості, що обумовлено формами власності на ліси, їх правовим режимом, значимістю лісів у виконанні екологічної, культурно-оздоровчої та інших функцій [2, 283]. Користування земельними ділянками лісогосподарського призначення може бути постійним (без визначення строку) або тимчасовим (з визначенням строку).

У постійне користування ліси на землях державної власності для ведення лісового господарства без встановлення строку надаються спеціалізованим державним лісогосподарським підприємствам, іншим державним підприємствам, установам та організаціям, у яких створено спеціалізовані лісогосподарські підрозділи. У постійне користування ліси на землях комунальної власності для ведення лісового господарства без встановлення строку надаються спеціалізованим комунальним лісогосподарським підприємствам, іншим комунальним підприємствам, установам та організаціям, у яких створені спеціалізовані лісогосподарські підрозділи. Підприємства, установи, організації та громадяни, що мають у постійному користуванні або у приватній власності ліси, надсилають до 1 березня року проведення чергового державного обліку лісів погоджену з територіальними органами земельних ресурсів та оформлену в установленому порядку документацію первинного обліку лісів відповідним

державним лісогосподарським підприємствам Держкомлісгоспу для узагальнення і подання органам Держкомлісгоспу до 1 травня зведеної облікової інформації [8].

Надання земельних ділянок лісогосподарського призначення в тимчасове користування передбачене ст. 18 ЛК України, в якій встановлено, що об'єктом тимчасового користування можуть бути всі ліси, що перебувають у державній, комунальній або приватній власності. Суб'єктами правовідносин тимчасового користування лісами є: власники лісів або уповноважені ними особи; підприємства, установи, організації, громадяни України, іноземці та особи без громадянства, іноземні юридичні особи. Тимчасовий лісокористувач не має права передавати лісові ділянки в тимчасове користування іншим особам.

Тимчасове користування лісами, в свою чергу, поділяється на довгострокове (терміном від одного до п'ятдесяти років) і короткострокове (терміном до одного року). Довгострокове тимчасове користування лісами — це засноване на договорі строкове платне використання лісових ділянок, які виділяються для потреб мисливського господарства, культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей, проведення науково-дослідних робіт.

Треба відзначити, що ЛК України запроваджений новий інститут — лісовий сервітут, як право на обмежене платне чи безоплатне користування чужою земельною лісовою ділянкою, зокрема право громадян вільно перебувати в лісах державної та комунальної власності, якщо інше не передбачено законом [9]. Використання лісових ресурсів також може здійснюватися в порядку загального і спеціального використання. У порядку загального використання лісових ресурсів громадяни мають право в лісах державної та комунальної власності, а також за згодою власника в лісах приватної власності вільно перебувати в них, безоплатно без видачі спеціального дозволу збирати для власного споживання дикорослі трав'яні рослини, квіти, ягоди, горіхи, гриби тощо, крім випадків, передбачених ЛК України та іншими законодавчими актами. Нарівні з цим вони зобов'язані виконувати вимоги пожежної безпеки в лісах, користуватися вищезгаданими лісовими ресурсами способами і в обсягах, що не завдають шкоди відтворенню цих ресурсів, не погіршують санітарного стану лісів.

Спеціальне використання лісових ресурсів здійснюється на лісових ділянках, які виділяються для цього, без надання земельних ділянок. Лісова ділянка може бути виділена одному або кільком тимчасовим лісокористувачам для різних видів використання лісових ресурсів. За умови дотримання вимог законодавства України лісокористувачі мають право на здійснення таких видів спеціального використання лісових ресурсів: заготівля деревини в порядку рубок головного користування; заготівля другорядних лісових матеріалів; побічні лісові користування; використання корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей, потреб мисливського господарства, проведення науково-дослідних робіт.

Література

1. Правила утримання зелених насаджень у населених пунктах України: Наказ Мінбуду України № 105 від 10 квітня 2006 р. // Офіційний вісник України. — 2006. — № 31. — Ст. 2276.
2. Попов В. К., Гетьман А. П., Развстасв С. В. Екологічне право України. — Х.: Право, 2001.
3. Гуревський В. К. Співвідношення понять лісу та земель лісового фонду України // Причорноморський екологічний бюлетень. — 2004. — № 1.
4. Полянская Г. П., Заславская Л. А. Еще раз о понятии единого государственного лесного фонда // Вопросы теории советского земельного права и методики преподавания аграрно-правовых дисциплин. — М., 1976.
5. Краснов П. И. Актуальные проблемы земельного, горного, водного, лесного законодательства // Вопросы теории советского земельного права и методики преподавания аграрно-правовых дисциплин. — М., 1976.
6. Про розмежування земель державної і комунальної власності: Закон України № 1457-IV від 5 лютого 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 35. — Ст. 411.
7. Про затвердження Порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захищених лісових ділянок: Постанова Кабінету Міністрів України № 733 від 16 травня 2007 р. // Офіційний вісник України. — 2007. — № 7. — Ст. 59.
8. Про затвердження Порядку ведення державного лісового кадастру та обліку лісів: Постанова Кабінету Міністрів України № 848 від 20 червня 2007 р. // Офіційний вісник України. — 2007. — № 46. — Ст. 1885.
9. Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 року (в ред. Закону України № 3404-IV від 8 січня 2006 р.) // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 21. — Ст. 170.

УДК 349.442(477)

Є. О. Іванова

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК У МІСТАХ ПІД ЗАБУДОВУ

Україна відзначається наявністю відносно густої мережі населених пунктів, яка на 1 січня 2001р. налічувала 451 місто, 892 селища міського типу, 28,6 тис. сільських населених пунктів. Серед міст 2 (Київ та Севастополь) державного значення, 11 республіканського (в межах Автономної Республіки Крим) та 160 — обласного значення. За час між переписами населення (1959–1989) переважна частина приросту міського населення припадала на великі та крупні міста. Їх кількість зросла з 12 до 25, в т.ч. міст мільйонерів — з 1 до 5, а їх щільність — одна з найвищих у світі [1].

Земельні ресурси для населення міст є найважливішим природним засобом життєдіяльності та екологічною умовою життєзабезпечення. Водночас вони виступають як просторовий операційний базис, тобто як місце розміщення житлових, соціальних, виробничо-господарських, побутових та інших об'єктів. Тому цінність земель у містах залежить від характеру і призначення розташованих на них об'єктів нерухомості. Крім того, в освоєння саме цих земель переважно спрямовуються вітчизняні та іноземні інвестиції. З точки зору залучення інвестицій у сферу нерухомості у містах важливими є норми, що регулюють використання земельних ділянок і зведення на них об'єктів нерухо-